

OKOLJSKA VZGOJA – VZGOJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ MED VČERAJ, DANES IN JUTRI

Environmental Education – Education for Sustainable Development between Yesterday, Today and Tomorrow

Pravzaprav že nekaj časa govorimo namesto o okoljski vzgoji o VITR – vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj, kar predpostavlja celovitejši pristop, ki nujno vključuje tudi družbene, etične in ekonomske vidike, medtem ko je bila okoljska vzgoja v svojih začetkih usmerjena predvsem v varovanje okolja, na primer s čistilnimi akcijami.

Vprašati se velja, kaj pomembnega se je do danes pri nas na tem področju premaknilo na bolje, po vseh mednarodnih resolucijah in domačih dokumentih, posvetih, publikacijah in projektih. Ali smo poleg »varstva okolja« doslej v VITR uspeli dovolj dosledno vključiti družbeno, ekonomsko in etično razsežnost in na raznih stopnjah šolanja uvedli ukrepe, s katerimi bi vplivali na premišljene spremembe razmišljanja, občutenja in ravnanja mladih v »trajnostno« smer, tudi v življenjskem slogu in potrošniških navadah?

Že kot nacionalna koordinatorica pri mednarodnem projektu Okolje in šolske iniciative – ESIP (Marentič Požarnik, Artač, 1993), ki je potekal pod okriljem OECD in je v njem delovalo osem osnovnih šol, sem se zavedla ekonomske in tudi etične razsežnosti problematike. Eden od vodij, ugledni britanski profesor John Elliott, je poudaril, da je dobro, da krovna organizacija OECD, namenjena ekonomskemu razvoju, ne ve natančno, kaj delamo, saj je vsaka prava okoljska vzgoja v bistvu subverzivna in se ne uklanja obstoječim razmeram, ampak spodbuja tudi h kritičnemu razmisleku o vplivih, ki jih imamo kot ozaveščeni potrošniki in proizvajalci na kakovost okolja.

Naj v ilustracijo tega navedem nekaj svojih izkušenj z dveh konkretnih področij, ki se tičeta prehranjevalnih navad in uporabe plastične embalaže. Vajo na seminarjih za študente in učitelje za vodenje kakovostnega dialoga smo večkrat navezali na kratek članek o tem, zakaj naj bi jedli manj mesa. Vodja naj bi čim bolj kakovostno usmerjal razpravo, ob vključevanju vseh udeležencev in vidikov. Analiza pa je pokazala, da so se udeleženci večinoma postavili v bran uživanju mesa, češ da bi brez tega organizem ne dobil vseh pomembnih snovi. Pri tem so spregledali besedico »manj« (mesa); hkrati pa so le redki omenili trpljenje farmskih živali in skoraj nihče se ni dotaknil okoljskih vplivov masovne živinoreje, čeprav je bilo tudi to v članku izrecno navedeno. Potrebno je bilo še kar nekaj navora, da so se vsaj nekateri z ravni egocentrične premaknili na raven antropocentrične oziroma ekocentrične etike.

Da gre za pomembno področje, mi je potrdil nedavni članek z grafiko v Novicah RSS, nastal v okviru projekta care4climate, ki »uživanje hrane rastlinskega izvora« uvršča na tretje mesto ukrepov za zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov, takoj za opuščanjem potovanj z letali in avtomobilom. Tudi gibanje Mladih za podnebno pravičnost je med svoje zahteve leta 2019 uvrstilo ukrepe za prehod v sonaravno kmetijstvo in na večinoma rastlinsko, ekološko, čim bolj lokalno pridelano hrano. Žal pa o tem v našem novem, evropsko sofinanciranem načrtu za okrevaanje kmetijstva, kot ga je nedavno pripravilo Ministrstvo za kmetijstvo (Priatelj Videmšek, 2021a), ni niti besedice, pač pa je vsa pozornost z de-

narjem vred namenja projektom, kot sta vzpostavitev državnega inštituta za hrano (še malo več birokracije?) in digitalizacija na področju kmetijstva.

Strogo vegansko prehranjevanje verjetno ne bo prodrlo in to niti ni potrebno, a tisti »manj« mesa bi lahko veljal ne le za prevelike porcije mesa v gostinskih obratih, ampak tudi za zmanjševanje deleža »mesnih« reklam na TV; ki med reklamami odločno prevladujejo (tudi spodbujanje kritičnega odnosa do reklam naj bi bil pomemben cilj VITR). In vsako potovanje po slovenski domovini nas vodi ob neskončnih poljih koruze (potencialne krme), ki je izpodrinila gojenje pšenice, rži, ječmena, prosa, ter ob balah, ki so izpodrinile sušenje na kozolcih. Ob vsem tem pa meso uvažamo.

Danes je sicer žal na vse življenje in delovanje, tudi na izobraževanje, padla senca koronske krize. Nekateri okoljski problemi, na primer onesnaževanje in segrevanje zraka zaradi letalskega in avtomobilskega prometa, so se sicer začasno omilili. A na drugi strani prihaja do naravi neprijaznih zakonskih sprememb (npr. dopuščanje gradenj na vodovarstvenih območjih itd.) in do zaostrovanja okoljsko-ekonomskih dilem. Globalizacija je sprostila meje za uvoz okoljsko problematičnih potrošnih izdelkov in zatrpala ceste z ogromnimi tovornjaki, s katerimi uvažamo marsikaj, kar bi lahko proizvedli sami.

Tako je v vsakem Mercatorju poučno pogledati državo izvora prehranskih dobrin – tudi to bi bila koristna vaja v okviru VITR. Nedavno so me presenetili orehi iz ZDA, ne manjka mesa iz Romunije, pa motovilca iz Italije in

še marsikatero zelenjavo iz Španije, Hrvaške; hrustljave bagete prihajajo celo iz Francije in jih tu le dopečejo ... Seveda banane ali avokado moramo uvažati, a pri mladih bi veljalo spodbuditi razmislek o socialnih razmerah neposrednih pridelovalcev, o zastrupljanju z nevarnimi pesticidi, o uničevanju narave pri pridelovanju palmovega olja, o izkoriščanju otroškega dela, o okoljski obremenitvi, ki jo predstavlja transport »na dolge proge« itd.

Še eno področje bi zaslužilo večjo pozornost v okviru VITR, to je zmanjšanje pretirane uporabe plastične embalaže. O njenih strašljivih posledicah za življenje v oceanih, tja do Antarktike, gledamo zadnje čase odlične TV-oddaje (tudi gledanje takih oddaj in razprava o njih bi lahko bil sestavni del VITR). Že pred leti smo s pomočjo metode »kje stojim« v prostoru (sem ZA – sem PROTI – sem »nekje vmes«) zastavljali učencem in tudi učiteljem na seminarjih vprašanje, ali so za ali proti pitju vode iz plastenke. Na temelju poglobljene razprave in podatkov o posledicah so se mnogi odločili za bolj smotrno ravnanje – imeti s seboj plastenko, v katero si natočijo vodo iz pipe. Seveda je to navzkriž z ekonomskimi interesi in se očitno ni širše »prijelo« ter ostaja izziv za VITR v prihodnje. Samo sprehoditi se je treba med neskončno dolgimi policami plastenk s ponudbo vode, pa tudi raznobarvnih, pretirano sladkanih pijač v naših supermarketih, ki prispevajo k otroški debelosti

in diabetesu. Sicer so se tudi naši odločevalci v zadnjem času lotili problema plastike – prepovedali so slamice, ki jih dobimo ob pijači ... Očitno pa si ne upajo obdavčiti uporabe plastenk in nezdravih pijač.

Pomembna sestavina čim bolj kakovostne, teoretsko utemeljene in praktično podprte skrbi za razvoj VITR so seveda dobri učni načrti, povezani z izpopolnjevanjem učiteljev. Ali kot so to izrazili spet Mladi za podnebno pravičnost: »Zahtevamo vključitev celostne družboslovne, humanistične in naravoslovne obravnave okoljskih tematik v učne načrte na vseh ravneh izobraževanja ter v prihajajočo Belo knjigo o vzgoji in izobraževanju.« Tudi tu mi seže spomin v preteklost, vsaj do leta 2007, ko je na Zavodu RS za šolstvo bila »zakoličena« VITR kot medpredmetno (kroskurikularno) področje, hkrati z vrsto priporočil za njeno udejanjanje. Slabih deset let pozneje sem bila vključena v obsežno projektno nalogo o »znanju in kompetencah, pomembnih za uresničevanje ciljev zelenega gospodarstva«, ki je vsebovala podrobno analizo učnih načrtov od vrtca do srednjih šol z vidika VITR. Obsežno in kakovostno poročilo je bilo jeseni leta 2016, skupaj s konkretnimi predlogi za didaktične in vsebinske posodobitve in izboljšave učnih načrtov, posredovano na obe ministrstvi – MIZŠ in MOP. Šlo je med drugim tudi za okrepitev izpopolnjevanja učiteljev, za sestavljanje ustreznih učnih gradiv ter za ustanovitve stalne strokovne skupine, ki bi spodbujala, spremljala in evalvirala

uresničevanje predlaganih sprememb v učnih načrtih in drugih ukrepov. Kaj od tega se je do zdaj uresničilo? Niti do sprememb v učnih načrtih še ni prišlo. Ali res potrebujemo spet nov obsežen projekt? Kakšna bo njegova usoda?

Ob večdesetletnem spremljanju področja VITR se mi je vrnila prispevka »členov v verigi«. V preteklosti smo imeli vrsto odličnih projektov, iniciativ, dokumentov, publikacij, seminarjev itd. A namesto da bi jih upoštevali in člene povezali v močno verigo, ki bi lahko kaj premaknila, smo hote ali nehote večino doseženega zanemarili, »pozabili« – in začnemo vedno znova. Ali bodo pomemben premik le dosegli mladi, začnši z Greto Thunberg? Tudi mi imamo zgledno podnebno aktivistko osnovnošolko Tamaro Tomanič, ki je odločena narediti nekaj za ta planet, se za to tudi boriti, in ki terja tudi sistemske spremembe (Prijatelj Videmšek, 2021b). A da ne pozabimo – svoje »Grete« smo imeli tudi že v preteklosti. Naj za konec navedem »klic« enega od učencev, vključenega v projekt ESIP (1993): »Včasih bi rad zavpil tako, da bi me slišali vsi ljudje na svetu: Zemlja, veš, jaz te imam še vedno rad in ne bom te pustil propasti, pa čeprav bo vse morda le kapljica v morje ali glas vpijočega v puščavi ... Vedel bom, da je to, kar delam, prav, in vesel bom zato.«

In kako bi lahko odgovorili na vprašanje, ki sem ga zastavila na začetku? Žal, tega, kar želimo, še nismo uspeli doseči. Imamo še veliko dela.

VIRI IN LITERATURA

Kako lahko zmanjšam izpuste toplogrednih plinov? Novice RSS (2019). <https://www.varcevanje-energije.si/novice-rss-zanimivosti>.

Končno poročilo projektne naloge »Znanja in kompetence, pomembne za uresničevanje ciljev zelenega gospodarstva v povezavi s podnebnimi spremembami za ravni predšolska vzgoja-osnovna šola-gimnazija (2016). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Marentič Požarnik, B., Artač, B. (1993). Okolje in šolske iniciative: zgodba nekega projekta. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.

Marentič Požarnik, B. (2014). Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj – kje smo ob koncu desetletja VITR. Vzgoja in izobraževanje, let. XLV, št. 4, str. 5–13.

Piciga, D., Schieffer, A., Lessem, R. (ur.) (2016). Integral green Slovenia. Towards a Social Knowledge and Value Based Society and Economy at the Heart of Europe. New York: Routledge.

Prijatelj Videmšek, M. (2021a). Osem projektov za okrevanje kmetijstva. Delo, 9. marca, str. 5.

Prijatelj Videmšek, M. (2021b). Reši nas lahko le boj. Delo, Sobotna priloga, 13. marca, str. 3.